

1

פרק

”רעה היא מלחמה, רעה ומאוסה, אבל
האנשים במלחמה יפים לעתים יותר מאשר
בחיי יום־יום“. (זאב ז'בוטינסקי)

הדרך לארץ-ישראל עוברת בחרבין, סין

אמי, בלה ווגמן, נולדה בעיר אודסה שבאוקראינה ואבי, מרדכי אולמרט נולד מזרחה משם, בסמרה בירת מחוז סמרה שעל נהר הוולגה, העיר השישית בגדלה ברוסיה ויעד תיירותי מוכר כיום.

הימים הם ימי ראשית המאה ה - 20, ימים של זעזועים קשים ליהודים ברוסיה. יהודים החלו לעזוב את המדינה כבר בימי הפרעות של סוף המאה ה 19-, הסופות בנגב ופרעות קייסינב. בימי המהפכות הקומוניסטיות הבינו גם בני המשפחות של הורי הוריי שהמקומות בהם ניהלו את מערכות חייהם, עבדו וחינכו את ילדיהם, אינם בטוחים עבורם יותר ושאת העתיד עליהם לחפש במקום אחר. כמו יהודים רבים אחרים שמערכות חייהם נפרמו, שתי המשפחות, משפחת ווגמן ומשפחת אולמרט, מחליטות כל אחת בנפרד כמובן, לצאת מזרחה, לחרבין שבסין.

לא הרבה ידוע לי על פרנסתו של סבי בסמרה ובחרבין. אבי כותב על כך בספרו "דרכי בדרך הרבים". באופן כללי, היהודים במחוז סמרה לא היו בעלי עסקים גדולים, הם היו בעיקר חקלאים בתקופה בה העיסוק בחקלאות היה חלק בלתי נפרד ממערכות החיים.

אני זוכר היטב את הסיפור שסיפרו התמונות שהיו תלויות בבית אבי; חלקן תלויות בביתי בגבעת שמואל עד היום - על החיים, הפרנסה והתרבות. בתמונות נראים בעלי חיים רבים וסצנות של עבודה חקלאית באמצעים פרימיטיביים, ממש כמו מאות שנים קודם לכן, כלי העבודה היו קלשונים ואתים.

אני זוכר מבית אבא סיפורים רבים על חפירת תעלות. מדובר באזור קר מאד, רב משקעים. שיטפונות ושלג היו חלק מהחיים, ויחד עם זאת הקפידו על כך שהילדים יקבלו חינוך סדיר וילכו ללמוד בבתי הספר. כך היה בסמרה, וכך היה גם לאחר ההגירה לחרבין.

הורי היו חלק מגל שני של מהגרים יהודים שהגיעו לחרבין בימי המהפכה הרוסית ובימי מלחמת האזרחים, אולם בחרבין התקיימו חיי קהילה יהודיים מאז תחילת המאה ה-20. אחרי מלחמת העולם הראשונה הקהילה היהודית בסין גדלה במהירות, ומשפחות אולמרט וגמון הצטרפו לקהילה עירנית ותוססת, לא רק שורדת אלא קהילה של תרבות יהודית עשירה.

בחרבין הוקמו מוסדות יהודיים רבים: בית ספר יסודי יהודי, בתי ספר מקצועיים, תלמוד תורה, בית חולים, בתי כנסת, ספריות ואפילו בנק יהודי. בתוך הקהילה הייתה גם פעילות ציונית ענפה.

בסוף שנות העשרים נפתח בחרבין גם סניף של בית"ר, שהורי, שבנעוריהם המוקדמים התקרבו לתנועה הרוויזיוניסטית, היו מהפעילים המרכזיים שם והשייכות התנועתית והאידיאולוגית עיצבה את קבלת ההחלטות שלהם בשנים הבאות לאחר מכן. שמורות אצלי תמונות בהן נראים ההורים עומדים חגיגיים, כשהם לבושים במדי תנועת הנוער של בית"ר.

אני לא זוכר במדויק אם הורי הכירו בתנועה או כבר הצטרפו אליה יחד, אבל אין ספק שהתנועה הרוויזיוניסטית, שהייתה חלק מהותי מחייהם, היא זו שאחראית לשידוך בין בלה לבית וגמון, למרכזי לבית אולמרט.

כאמור, ארץ ישראל היתה משאת נפש בקרב רבים ותנועות הנוער הציוניות היו דומיננטיות בחרבין. ארץ ישראל ושיבת ציון היו אידיאה מרכזית אצל הורי וגם אצל הוריהם. החינוך של הילדים לא היה יהודי גרידא או מסורתי, אלא ציוני מובהק. יחד עם זאת, היתה השקעה חינוכית רבה גם בהשכלה כללית; בחרבין היהודית, וודאי בביתה של אמי, ייחסו חשיבות ניכרת להצטיינות ולהישגים בלימודים. לאמי הייתה השכלה מוסיקלית והיא ניגנה על פסנתר, ובבית בבנימינה היו מתויקות תעודות שהעידו על כך שהורי סיימו את חוק לימודיהם בבתי הספר היסודיים והתיכוניים בהישגים מצוינים.

ב-1929 נפרד מרדכי אולמרט בן ה-18 מסין, ומבלה ווגמן ויצא ללמוד חקלאות בהולנד, שנודעה בכל אירופה כמדינה שיש בה חקלאות מפותחת.

השאיפה והמטרה של אבי הייתה להכשיר עצמו לעבודת אדמה כחלוץ בארץ ישראל, בהשראת חזונו של ז'בוטינסקי, כחלק משלילת הגולה ויצירת עם "גאון, ונדיב ואכזר". במהלך לימודיו בהולנד אבי אף נסע לדנציג, הלוא היא גדאנסק שבפולין, כדי לשמוע את ז'בוטינסקי נואם, לקבל ממנו ההשראה, ללמוד ממנו כיצד להפוך ל"יהודי החדש" האנטי גלותי, זה שראוי לבנות את מדינת ישראל.

באמצע שנות ה-30, כשעל אדמת אירופה מתחילה תקופת הבלהות הנאצית, מגיע אבי לארץ ישראל והופך לפועל חקלאי. הוא מתגורר בחדרונים ובכוכים, בפרדסים של פתח תקווה, גדרה וחדרה, ועובד מהנץ החמה ועד צאת הלבנה במשקים חקלאיים.

כל אותה העת שמר מרדכי אולמרט על קשר עם בלה לבית ווגמן, שנותרה בחרבין וממשיכה להיות פעילה בית"רית נמרצת.

כאן נכנסת לעלילה דמות מפתח נוספת מההיסטוריה המחתרתית והפוליטית של הציונות; אליהו (אליושק'ה) לנקין, ידידו של מרדכי, שהיה בין הפעילים הבולטים של בית"ר בחרבין. כמה שנים מאוחר יותר יהפוך למפקד האצ"ל בירושלים ולמפקד האוניה אלטלנה.

הזמנים והמטרות חייבו גמישות מחשבתית ומעשית; במסגרת "מדיניות הסרטיפיקטים" וההגבלות שהטיל המנדט הבריטי על עליית היהודים לארץ באותן שנים, התאפשר לזוגות נשואים בלבד לעלות לארץ. אליושק'ה לנקין שזכה בסרטיפיקט זוגי, נישא לבלה ווגמן וב-1933 הם מגיעים לארץ כזוג נשוי. בארץ, עוברים אליהו ובלה את ההליך הפורמלי של הגירושין ברבנות כך שאמי ואבי חופשיים להתאחד.

חתונתם של הורי הייתה מינימליסטית ונטולת תרועות. הם נפגשים ליד בניין הרבנות בחיפה ועולים למעלה להתחתן. ואם לא די בספרטניות הזאת, שני בחורים מהתנועה, שהתבקשו על ידי הורי להיות עדים בחתונה - מאחרים. בסופו של דבר הגיעו שני הידידים והורי הופכים לבלה ומרדכי אולמרט, זוג נשוי.

חומה ומגדל ותינוק בסל

בתחילת חייהם כזוג נשוי המשיכו אמי ואבי לנוע כפועלים חקלאיים בין משקים של אנשי בית"ר, בין גדרה לחיפה. הם השתייכו לקבוצה של רוויזיוניסטים, יוצאי אירופה ברובם, שההתיישבות החקלאית הייתה עבורם אידיאולוגיה ודרך חיים.

לקראת סוף שנות ה-30 החל להתארגן גרעין של אנשי בית"ר, שמטרתו הייתה הקמתו של ישוב בית"רי ראשון בשיטת "חומה ומגדל". עד שנת 1939 סירבה הסוכנות היהודית לאשר לגרעינים של בית"ר להקים ישובים משלהם, אך לקראת חג השבועות של אותה שנה, השלים הגרעין את התארגנותו ועלה על חלקת אדמה ליד זיכרון יעקב, בגבעת אום אל עלק, המכונה כיום: רמת הנדיב.

הישוב אכן הוקם לפי כללי "חומה ומגדל", המוכרים מההיסטוריה של ההתיישבות בארץ ישראל - תוך יום אחד. הקירות הובאו מראש וכך גם יתר חומרי הגלם. הפרוז'קטור הותקן, המגדל הורם וסביבו הגדר. לקראת הלילה עמד על תילו ישוב, ויקרא שמו בישראל תל צור. תל צור היה הישוב הבית"רי הראשון שהוקם באישורה של הסוכנות היהודית, חידוש היסטורי משמעותי במערכות היחסים בין המוסדות והארגונים בתקופת טרום המדינה.

בלה ומרדכי אולמרט התיישבו בתל צור עם בנם הפעוט עמרם, שנולד ב-1936, בתקופה שבה עבדו בחקלאות בפתח תקוה. ב-1943 נולדתי אני וראוי לספר כיצד הובאתי מבית החולים בחיפה, בחזרה ליישוב.

בדרך שמתחת לתל צור היה עיקול כביש חד שכונה "עיקול המוות" ומעליו מצוקי הכרמל. מכיוון שמעל הכביש הגבעות נישאו מעלה הערבים שישבו ברכסים שמזרחית לזיכרון יעקב, היו תוקפים מלמעלה את התחבורה היהודית. זו הייתה סכנת נפשות לעלות לשם ברכב, ודאי כשמדובר באשה שזה עתה יצאה מחדר הלידה החובקת תינוק בזרועותיה. כחלופה בטוחה יותר, אנשי היישוב ארגנו צי קטן של חמורים. על החמורים הורכבו ארגזי עץ, בהם העלו את היולדות ואת התינוקות. זו הטכנולוגיה באמצעותה הגעתי לתל צור - בתוך סל מעץ או יש לומר: ה"סלקל" החדשני של 1943, כך גם הגיעו יתר בני המחזור שלי.

כעבור שנה, ב-1944 עברו מתיישיבי תל צור למצודת שוני, אזור הידוע כיום בשם פארק ז'בוטינסקי, ומשמש מאז שנות ה-80 כפארק נופש והופעות. שם, מצידה הימני של הבמה שניצבת במקום בימינו, מטפס גרם מדרגות אל הקומה השנייה. משמאל למדרגות האלה, בחדר וחצי בתוך החצר, התגוררה משפחת אולמרט - עמרם, ירמי, בלה ומרדכי. אהוד ייולד אחר כך, בגלגול החדש של המושב; ב-1946 העתיקו אנשי תל צור שוב את מקומם, הפעם באופן סופי לנחלת ז'בוטינסקי.

בין שוני לזיכרון יעקב, במקום בו נמצאים היום אזור תעשייה ובית ספר תיכון של "אורט", שכן מחנה של הצבא הבריטי. הבריטים חלשו משם על כל הסביבה וממש מתחת לאפם, בשוני, הוקם בסיס ההדרכה המרכזי של האצ"ל בו ערכו אנשיו קורסים ואימונים, כולל אימונים בנשק חם ומשם מאוחר יותר, מנחלת ז'בוטינסקי הסמוכה, יצאו פעולות האצ"ל.

עשרים ושמונה משפחות גרעין בית"ר, עזבו את שוני ועלו על הקרקע למרגלות ההר המוביל לזיכרון יעקב שכיום במקביל אליו לכיוון צפון עובר כביש 6. בנחלה, שממזרח ומצפון לה התחתרו נחל התנינים וערוציו, הוקם המושב החדש, שקיבל את השם נחלת ז'בוטינסקי והיה לחלק מוניציפלי מהמושבה בנימינה. כאמור, מנחלת ז'בוטינסקי, מרחק קילומטר מהמחנה הבריטי, יצאו פעולות של האצ"ל. כך למשל, ממש תחת עיניהם הפקוחות רק למחצה, מסתבר, של הבריטים, יצא האצ"ל לכבוש את מחנה 80. חברי האצ"ל השתלטו גם על רכבת נושאת נשק מזרחית לבנימינה. בפעולה הזו נהרג דני ליבוביץ' ז"ל, בן לאחת מהמשפחות הוותיקות של בנימינה.

אחד הזיכרונות הראשונים שלי, כילד בן ארבע בלבד, הוא קול הפיצוץ האדיר של רכבת שעלתה על מטען שהניח הלח"י ממערב לבנימינה אחרי אזור המחצבה, על מסילת הרכבת שעליה הבריטים שינעו ציוד ונשק. זו הייתה רכבת שנסעו בה גם הרבה מאוד פלסטינים. אני זוכר שהיינו מודעים לכך שעומד להיות פיצוץ. ההנחייה הייתה לפתוח את כל החלונות בבתים כדי שהזכוכיות לא תתנפצנה בגלל ההדף. אני זוכר היטב את קול הפיצוץ.

אחרי כל אירוע כזה, הבריטים היו מגיעים לחפש חשודים. מדובר בתקופת המכונה "הסזון", תקופה שבה פעילים יהודים סייעו לבריטים ללכוד אנשי אצ"ל ולח"י שביצעו פעולות נגד שלטון המנדט, כך שהייתה הרבה חשדנות באוויר, על אף שגילי היה צעיר, אני זוכר את האווירה המתוחה. הבריטים היו מכריזים על עוצר בכל בנימינה ובעיקר בנחלת ז'בוטינסקי שהייתה מזוהה עם האצ"ל, מתשאלים אזרחים ישראלים ונעזרים בהם לצורך זיהוי

תושבים - מי תושב קבוע ומי זר ולכן חשוד.

שניים מאנשי המושב נעצרו ונכלאו במחנות מעצר בריטים. גם אצלנו בבית נערכו חיפושים. אני זוכר את החיילים באים, חיילים בריטים עם כובעי לבד ועם כלבי גישוש. אני זוכר היטב את הבריטים המתקרבים מרחוק, עוברים מבית לבית, את מעצר הבית ואת החיפוש בו. אלו תמונות שאי אפשר לשכוח.